

მამუკა ცუსიშვილი

პეტრე ბაბრატიონი

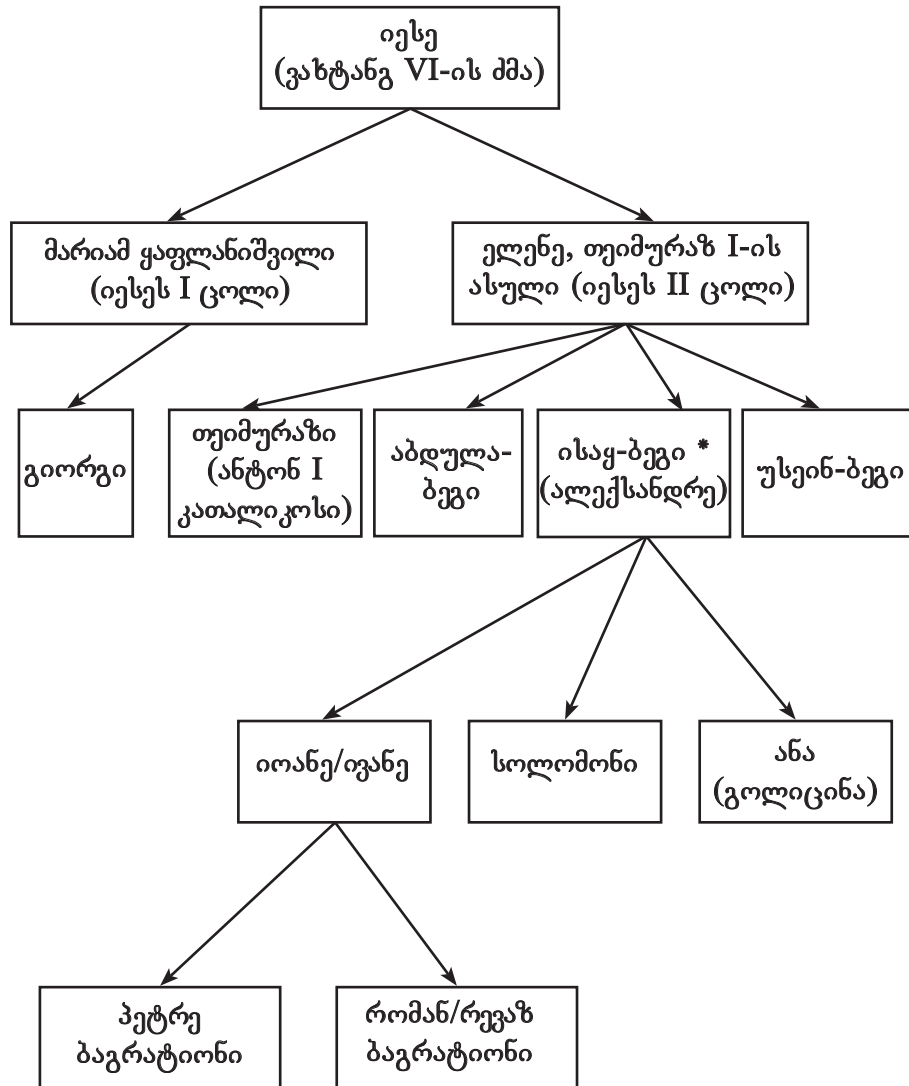
200 წელი გვაშორებს იმ დღიდან, როდესაც რუსეთ-საფრანგეთის ომის (ბოროდინოს ბრძოლის) მთავარი გმირი და რუსეთის არმიის მხედართმთავარი პეტრე ბაბრატიონი აღესრულა. ძნელი წარმოსადგენი არ უნდა იყოს მკითხველისთვის, როდის, რა ვითარებაში და რატომ დაემკვიდრა საქართველოს სამეფო დინასტიის ერთ-ერთი უდიდესი შტო რუსეთში. ზაქარია ჭიჭინაძე ბრძანებს: „პეტრე ივანეს ძე ბაბრატიონის სწავლა-განათლების მიღება რუსეთში, სამხედრო სამსახური და სახელოვნება ჩვენთვის არ უნდა იყოს უცხო და ხამი. აი, რათა: ქართველთ და რუსთა კავშირი იწყება ძველთაგანვე, 17 საუკ. გაცხარებით მიწერ-მოწერაც იმართება ქართველთ და მოსკოვის რუსთა მეფეთა წინაშე. შემდგომ ამისა, ანუ 18 საუკ. დამდეგიდან პეტრე დიდი საქართველოს აპყრობს დიდ ყურადღებას და ხალხთა შორისაც იმართება მიწერ-მოწერა“¹.

იმავე პერიოდიდან, ანუ მას შემდეგ, რაც ვახტანგმა თავი რუსეთს შეაფარა, მას თითქმის მთელი სამეფო ოჯახი თან გაჰყვა. მათ შორის იყვნენ ბაქარი, ვახუშტი, პაატა, ლევან, ივანე, ალექსანდრე და კირილე ბატონიშვილები, ზაალ ანდრონიკაშვილი, ერასტი თურქესტანიშვილი, მიხეილ ელვაძე, გაბრიელ გელოვანი, სვიმონ მაკაციძე და სხვები.

ვახტანგის ძმას იესეს (ალიყული-ხანი, 1680-1727 წწ.) ჰყავდა 5 ვაჟი; პირველი ცოლისაგან, მარიამ ყაფლანიშვილისაგან — გიორგი, ხოლო თეიმურაზ I-ის ასული ელენესაგან 4 ვაჟი — თეიმურაზი (ანტონ I კათალიკოსი, 1720-1788 წწ.), აბდულა-ბეგი, ისაყ-ბეგი და უსეინ-ბეგი.

აბდულა, ისაყი და უსეინი მაჰმადიანები იყვნენ, თუმცა, როგორც

¹ ზ. ჭიჭინაძე, რუსეთის სამამულისშვილო ომი, თბ., 1912, გვ. 21.

* ისაყ-ბეგი და მისი ვაჟები 1759 წელს მონათლნენ მართლმადიდებლებად. ისაყ-ბეგს ეწოდა ალექსანდრე, ხოლო ვაჟებს იოანე/ივანე და სოლომონი.

წყაროებიდან ირკვევა, 1750 წელს კვლავ დედაეკლესიის წიაღში დაბრუნებულან და მართლმადიდებლურად მონათლულან, მაგრამ მასალებში ჩანს მხოლოდ ისაყ-ბეგი ვაჟებით: „ისაყ ბატონიშვილი, რომელ ესვიდა სჯულსა მაჰმადისასა, აღიარა წმიდა სჯული ქრისტიანობისა, და განიხარა მეფემან მორწმუნემან თეიმურაზ. განიყვანეს ქალაქისა გარეთ, ჩასვეს ისაყ მტკვარსა შინა, განათლეს შვილითურთ წმიდისა ნათლისღებითა და აღბეჭდეს წმიდისა ბეჭდისა მირონისათა. აღქმელ იქმნა მეფე ცხებული, და უწოდეს ქრისტიანობისა ალექსანდრე და ძეთა მისთა უწოდეს იოანე და სოლომონი. გაურიგეს მამული საბატონიშვილო ალექსანდრე ბატონიშვილს“².

ალექსანდრეს, ყოფილ ისაყ-ბეგს, ექვსი შვილი ჰყავდა — იოანე, სოლომონი, ანა, თომა და კიდევ ორი ქალიშვილი, რომელთა სახელები, სამწუხაროდ, ვერ დავადგინეთ. თვით ალექსანდრე სამხედრო სამსახურში შესულა და იოანე, სოლომონი და თომაც სამხედრო სამსახურში შეუყვანია. ხოლო ანა თავად გოლიცინზე გათხოვილა და პეტერბურგში გადასახლებულა.

ალექსანდრეს უფროსი ვაჟი იოანე (მეტწილად მოიხსენიებენ როგორც ივანეს) 1749-1763 წლებში ფსკოვის კარაბინერთა პოლკში მსახურობდა. იმხანად ეს პოლკი პოლტავაში იყო დაბანაკებული, ქართველთა კოლონიასთან, კრემენჩუკის ახლოს. ხოლო ყიზლარში თავად იოანეს ნაბობები ჰქონდა პატარა მამული, სადაც დაემკვიდრა, ცოლი შეირთო და შეეძინა ორი ვაჟი — პეტრე (1765-1812 წწ.), შემდეგში სახელოვანი სარდალი, ბოროდინოს გმირი და რევაზი (იგივე რომანი, 1778-1834 წწ.)³.

მეცნიერთა და მკვლევართა მხრიდან არაერთი მცდელობის მიუხედავად, აქამდე ვერ მოხერხდა იოანე/ივანე ბაგრატიონის მეუღლის ვინაობის დადგენა, ანუ ჩვენთვის არ არის ცნობილი, ვინ იყო პეტრე ბაგრატიონის დედა. თუმცა გამოითქვა რამდენიმე ვარაუდი, რომელმაც ბაგრატიონთა გენეალოგიაში ადგილი ვერ დაიმკვიდრა (პ.იოსელიანი, ს. ცომაია).

„ალექსანდრე იესეს ძე ბაგრატიონი, ძმისწული ვახტანგ VI-ისა, საქართველოდამ რუსეთში გადასახლდა 1757 წელს. ამ ალექსანდრემ სწავლა რუსეთში მიიღო, ვახტანგ მეექვსის დროს, რუსეთში გადასახლებული მსახურობდა პოლკოვნიკად კავკასიის დივიზიაში.

² პ. ორბელიანი, ამბავი ქართლისანი, თბ, 1981, გვ. 34. ტექსტი დაადგინა, შესავალი და საძიებლები დაურთო ე. ცაგარეიშვილმა.

³ ე. პარკაძე, პეტრე რევაზის ძე ბაგრატიონი, თბ, 1956, გვ. 7.

კირილე ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონი იყო იმდენად მომზადებული და განათლებული, რომ უკანასკნელ მიაღწია სენატორობამდე. კირილე ბაგრატიონის ძმა უნდა იყოს ივანე ბაგრატიონი, ვისი შვილიც უნდა გახლდეს პეტრე ბაგრატიონი. როგორც სჩანს, ივანე მამას არ გაჰყოლია რუსეთში, იგი საქართველოში დარჩენილა და 1757 წ. არ გადასახლებულა. ამიტომაც პეტრე ბაგრატიონი საქართველოში დაბადებულა 1765 წელს⁴.

სამწუხაროდ, ზაქარია ჭიჭინაძე, უდავოდ განსწავლული და ჭკვიანი ისტორიკოსი, ამჯერად უნდა ცდებოდეს, რადგან დადასტურებულია ის, რომ ივანე ბაგრატიონი საქართველოდან გადავიდა საცხოვრებლად რუსეთს 1749 წელს, რასაც იზიარებს ვ. პარკაძე და თ. ლომოური. შესაბამისად, იქვე შეერთო ცოლი და შეეძინა ჯერ პეტრე (1765 წ.), ხოლო მოგვიანებით რომანი, იგივე რევაზი (1778 წ.). აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ, რამდენადაც რუსეთის იმპერიაში არც სენატი არსებობდა და არც მსგავსი ინსტიტუტი, ამდენად, გაუგებარია, კირილე ბაგრატიონი რომელი სენატის წევრი იყო.

ცნობილი რუსი მკვლევარი ს. ბორისოვი წერს: „არწივი! ასე ეძახდნენ ჯარისკაცები ბაგრატიონს. მას, როგორც სუვოროვის⁵ ერთ-ერთ უნიჭიერს მოწაფეს, ჯეროდა, რომ: „სამხედრო ხელოვნების ჭეშმარიტი წესია — პირდაპირ თავს დაესხა მოწინააღმდეგეს მისთვის ყველაზე უფრო საგრძნობი მხრით და არა დახვედ მას ლაჩრულად შესასვლელი გზებით. ბაგრატიონს ჰქონდა საამისოდ საჭირო თვისებები: რკინისებური შეურყევლობა და ტაქტიკური თვალზომა, რომლებიც მან ბრძოლის ველზე წარმატებით განავითარა“⁶.

ის უდავოდ დიდი მხედართმთავარი, გონებაგმაჭრიახი სამხედრო მოღვაწე იყო, მიუხედავად იმისა, რომ ბაგრატიონს არ მიუღია იმ დროისათვის სათანადო უმაღლესი სამხედრო განათლება, რაც მაშინვე გახდა მითქმა-მოთქმის საფუძველი. „ბაგრატიონს ჰქონდა ერთი ნაკლი, რომელმაც ხელი შეუშალა მას, გამხდარიყო ისეთი რანგის სარდალი, როგორიც სუვოროვი და კუტუზოვი. ეს იყო სამხედრო განათლების არქონა“⁷. „მისთვის (ბაგრატიონისთვის — მ.ც.) მთლიანად მისაწვდომი არ იყო დიდი საბრძოლო მოსაზრებანი, მაგრამ ის

⁴ დასხ. ზ. ჭიჭინაძე, გვ. 22.

⁵ 1730-1800 წწ. რიმნივის გრაფი, იტალიის თავადი, რუსი მხედართმთავარი, სამხედრო თეორიტიკოსი და გენერალისიმუსი.

⁶ ს. ბორისოვი, ბაგრატიონი, თბ, 1941, გვ. 5, ქართულად თარგმნა გ. ჩიგოგიძემ.

⁷ იქვე, გვ. 6.

იყო ლომი, რომელმაც არც საფრთხე იცოდა და არც შიში“.⁸

აქვე უნდა განვმარტოთ, რომ მე-18 საუკუნის შუა წლებში რუსეთში არც ერთ მაღალი რანგის სამხედრო მოხელეს უმაღლესი სამხედრო განათლება არ მიუღია და, ბუნებრივია, გამონაკლისი არც ბაგრატიონი იქნებოდა. მით უმეტეს, რომ მან მხოლოდ 47 წელი იცოცხლა (ანუ ამ პერიოდში მიაღწია სამხედრო პირისთვის შესაფერის ყველა მაღალ ჩინს და იმპერატორის ყველაზე ძვირფას თანაგუნდელად ითვლებოდა), მაშინ როცა, სუვოროვი გარდაცვალების მომენტისათვის 69 წლისა იყო (1730-1800 წწ.), ხოლო კუტუზოვი — 68 წლის (1745-1813 წწ.).

რომ გადავხედოთ ახალგაზრდა გენერლისა და გმირის ცხოვრებას, დავრწმუნდებით, რომ მისთვის მთავარი იყო სამხედრო ღირსება და მუნდირი, ბრძოლა თავისუფლებისა და ერთიანობისათვის, ბრძოლა გამარჯვებამდე, რასაც შეეწირა კიდევ.

პეტრე ბაგრატიონი 17 წლის იყო, როდესაც რუსეთის მოქმედ არმიას მიიღეს, როგორც რიგითი ჯარისკაცი. ის იმ პოლკში მსახურობდა, რომელიც თურქეთის წინააღმდეგ იბრძოდა და იცავდა კავკასიის მისადგომებს (1783-1792 წლები). ეს ყველაფერი მამიდის, ანა გოლიცინას წყალობით მოხდა. მან უამბო ძმისშვილზე რუსეთის არმიის გენერალს გრიგოლ პოტიომკინს და ამ დიდებული ადამიანის რეკომენდაციით ჩაირიცხა ასტრახანის ქვეითთა პოლკის სერჟანტად. მისი სამხედრო სამსახურის ნათლობად ითვლება 1782 წლის 21 თებერვალი. 1783 წელს პირველად გავიდა საბრძოლო ველზე და მონაწილეობა მიიღო ჩეჩნების წინააღმდეგ განხორციელებულ ბრძოლაში. 1785 წელს ჩეჩნებთან მეორე ბრძოლის დროს, რომელიც მდინარე სვინშთან გაიმართა, პოლკოვნიკი პიერის რაზმი სრულიად განადგურდა, შემოვლის თუ პატრულირების დროს ჩეჩენმა მეომრებმა მომაკვდავი ბაგრატიონი მოკლული ცხენის ქვემოდან გამოიყვანეს, ჭრილობები დაუმუშავეს და გონზე მოიყვანეს. ეს ყველაფერი იმ უდიდესი მაღლიერებისა და სიყვარულის გამოხატულება იყო, რომელიც მისმა მამამ, ივანემ მოიმკო ამ ხალხში. მანსურ მაგომამის (ჩეჩნეთის სარდალი) ბრძანებით, ღამით, რუსების ბანაკთან ახლოს მიიყვანეს დაჭრილი სერჟანტი და თავად უკან დაბრუნდნენ. გამოჯანმრთელებული ბაგრატიონი ახალი ძალებით შეუდგა სამხედრო სამსახურს. რეორგანიზაციაც განიცადა მისმა ბრიგადამ, ის

⁸ ვ. პოტო, საქართველო და მისი ისტორიული წარსული, მოსკოვი, 1856, გვ. 172, ციტატა რუსულიდან თარგმნა ანჟელა ლალიაშვილმა.

შეუერთდა ტომსკის ქვეითთა პოლკს და ამირიდან კავკასიის მუს-კეტერთა პოლკი ეწოდა.

1787-1791 წლებში, რუსეთ-ოსმალეთის ომის დროს ახლაგაზრდა ბაგრატიონი ხელმძღვანელობდა უკრაინაში, ნიკოლაევის ოლქის ქალაქ ოჩაკოვის ციხე-სიმაგრის აღებას, რისთვისაც სუვოროვის მადლობა და კაპიტნის ჩინი დაიმსახურა. ამ დროს სუვოროვს პირველად შეხვდა, მაგრამ გენერალს არც დაუმაღლავს ბაგრატიონისადმი თავისი კეთილი დამოკიდებულება. 1793 წელს მიენიჭა პრემიერ-მაიორის სამხედრო ჩინი (ვიცე-პოლკოვნიკის რანგის ჩინია, წესისამებრ მეთაურობს ბატალიონს) კიევის კავალერიის პოლკში თავდადებული სამსახურისათვის. 1794 წელს ბაგრატიონი, სუვოროვის გადაწყვეტილებით, დაინიშნა ბულგარეთის ქალაქ ბროდისა და ჩეხეთის ქალაქ სელდეცის ბრძოლების ბრიგადის მეთაურად, სადაც 1000 პოლონელი დაამარცხა და ხელთ იგდო სამხედრო ტექნიკა და 250 ტყვე. ამ ბრძოლების გამო, 1794 წელს მიენიჭა ვიცე-პოლკოვნიკის ჩინი, 1798 წელს პოლკოვნიკის სამხრეები ებოძა, ხოლო 1799 წელს გენერალ-მაიორის უმაღლესი სამხედრო ჩინით დაჯილდოვდა.

1798 წლის ბოლოს ინგლისმა, ავსტრიამ, თურქეთმა, ნეაპოლის სამეფომ (ჯერ იტალიის შემადგენლობაში იყო, ხოლო ალფონსო I-ის წყალობით ესპანეთის მფარველობაში გადავიდა და ორი სიცილია გაერთიანდა) და რუსეთმა შეკრეს სამხედრო კოალიცია საფრანგეთის წინააღმდეგ იტალიის ტერიტორიების გამოსახსნელად. შეთანხმების მიხედვით, საფრანგეთის წინააღმდეგ გასალაშქრებლად ჯარს გამოიყვანდა ავსტრია და რუსეთი, ხოლო ფინანსურ პრობლემებს გადაწყვეტდა ინგლისი. იმპერატორი იძულებული გახდა, არმიის მთავარსარდლად დაენიშნა ალექსანდრე სუვოროვი (აქვე შევნიშნავთ, რომ იმხანად ფელდმარშალ სუვოროვს უთანხმოება ჰქონდა იმპერატორ პავლე პირველთან, რის გამოც სამხედრო სამსახურიდან დათხოვნილი და მშობლიურ სოფელ კონჩანსკოვოში იყო გადასახლებული, სადაც მეთვალყურედ ადგილობრივი ბოქაული დაუნიშნეს და სადაც გაბედულად სტუმრობდა მისი მოსწავლე პეტრე ბაგრატიონი) და გენერალისიმუსიც შეუდგა ცნობილ შევიცარიულ ლაშქრობას. სუვოროვმა ავანგარდის, ანუ მოწინავე ლაშქრის მეთაურად დაინიშნა გენერალ-მაიორი პეტრე ბაგრატიონი, რომლის უშუალო სარდლობით ჯერ ვენა გაათავისუფლეს, შემდეგ კი ჩრდილოეთ იტალია.

1799 წლის 10 აპრილს ბაგრატიონის შენაერთებმა ქალაქ ბრეშის ციხე-სიმაგრეს შეუტიეს და აიღეს კიდეც. მსუბუქად დაჭრილი სარ-

დალი ბრძოლის ველზე რიგით ჯარისკაცებთან ერთად მამაცურად იბრძოდა. ტყვე და ნადავლი აურაცხელი იყო. ამ მოვლენის შესახებ იმპერატორისადმი მიწერილ სუვოროვის პატაკში ვკითხულობთ: „გენერალ-მაიორ ბაგრატიონს, ვიცე-პოლკოვნიკ ლომონოსოვს და მაიორ პოზდნევის (ბაგრატიონის ავანგარდში შემავალი სამხედრო ნაწილების მეთაურებს) ვაქებ ციხის აღებისას გამოჩენილი სიმარადის, არაჩვეულებრივი თავგამოდებისა და გულმოდგინებისათვის“.⁹ ამ პატაკს მოჰყვა უდიდესი რეზულტატი. იმპერატორის განკარგულებით რუსეთის არმიის პირველი არარუსი გენერალი დაჯილდოვდა წმიდა ანას პირველი ხარისხის ოქროს ორდენით.

იმავე წლის 26-27 აპრილს სუვოროვმა ჩრდილოეთ იტალიაში მდებარე მდინარე ადასთან გაანადგურა ფრანგების არმია. მდ. ადასთან გამართული ბრძოლების დროს ბაგრატიონმა აიღო ბერგამო (ქალაქი იტალიაში, ლომბარდიის რეგიონში), შემდეგ კი ქალაქ ლუკოსთან დაამარცხა საფრანგეთის საპატიო მარშალი, „ძლევამოსილი“ ჟან-მატიე-ფილიბერ სერიურიეს დივიზია.

1799 წლის 17-19 ივნისს ბაგრატიონმა თავი გამოიჩინა მდინარე ტრებთან (იტალია, ქალაქი პიანენცა) გამართულ ბრძოლაში. ეს ბრძოლა დასრულდა სუვოროვის გამარჯვებით, მოწინააღმდეგე მხარემ 18 000 ჯარისკაცი დაკარგა. ბაგრატიონი ამ დროს კიდევ დაიჭრა, თუმცა მას ბრძოლის ველი არ დაუტოვებია. მომდევნო დღეებში, რუსებსა და ფრანგებს შორის ქალაქ ნოვისთან გამართული შეტაკების დროს დაიღუპა გენერალი ჟიბერი. საომარი მოქმედებების დროს გამოჩენილი მამაცობის, სიმარჯვისა და ერთგულებისათვის სუვოროვმა რუსეთის იმპერატორს ბაგრატიონზე მისწერა: „იერიშზე გადასული არმიის მარცხენა ფრთაზე გენერალ-მაიორმა ბაგრატიონმა ექვსი ბატალიონითა და კაზაკთა ორი პოლკით დაიკავა გენუის ციხე-სიმაგრე ნოვოი, სადაც მან ხელთ იგდო დიდი რაოდენობის ნადავლი, სამხედრო ტექნიკა და სხვა საარტილერიო მარაგი. მადლობას ვუძღვნიტ ამისათვის გენერალს“.¹⁰

ამ ბრძოლის წარმატებით ჩატარებისათვის იმპერატორმა პავლემ გენერალ ბაგრატიონს თავისი ხმალი აჩუქა, რომელსაც პეტრე სიცოცხლის ბოლომდე ატარებდა.

რუსეთის არმიის ასეთმა წარმატებამ შეაშფოთა ინგლისისა და ავსტრიის მმართველი წრეები. სუვოროვს უბრძანეს, რომ იტალიაში

⁹ მიხ. გონიკაშვილი, ბაგრატიონთა დასახლება და მოღვაწეობა რუსეთში, თბ., 1986, გვ. 132.

¹⁰ ა. შერვაშიძე, ბაგრატიონი, ბათ., 1976, გვ. 19.

დაეტოვებინა ავსტრიელები, თავისი არმიით კი ალპები გადაეკვეთა და შვეიცარიაში შეჭრილიყო. შესაბამისად, დახმარებაც აღუთქვეს, თუმცა ავსტრიელებმა პირობა არ შეასრულეს.

1799 წლის სექტემბერში სუვოროვის არმიამ ალპები გადალახა სურსათ-სანოვაგისა და დამხმარე ძალების გარეშე, სადაც ავანგარდს ისევ გენერალი ბაგრატიონი ხელმძღვანელობდა. პირველი წინააღმდეგობა „ემმაკის ხიდთან“ წარმატებით დაძლიეს, შემდეგ დაიკავეს ქალაქი მიუტენი. ავსტრიის ლალატის გამო რუსეთის არმია ალყაში მოაქციეს. სუვოროვის ბრძანებით დაიწო ალყის გარღვევა, მთავარი ძალის გამოყენება ისევ ბაგრატიონს დაევალა. პეტრე გზაში დაიჭრა, ამჯერად მესამედ, მაგრამ მსუბუქად, წესისამებრ არ დაემორჩილა ადიუტანტებს და გმირულად იბრძოდა. ბოლო შეტაკება მოხდა ქალაქ შვანდენტან, რომელმაც არმიის მშვიდობიანად უკან დახევა უზრუნველყო.

ამის შემდეგ ბაგრატიონი დაინიშნა არიერგარდად, რუსეთის არმიის ხერხემლის მეთაურად. მან ბრძოლა მოიგო, მართალია, დიდი დანაკარგით, მაგრამ საიმპერატორო კარი ამას აღფრთოვანებით შეხვდა და უდიდესი მადლიერების ნიშნად, ბაგრატიონს პავლე პირველმა ლიტვაში „სამეფოდ“ წოდებული სოფელი უბოძა.

აქ პეტრე ბაგრატიონის პირად ცხოვრებას შევეხებით, ვინაიდან ჟამთა სვლის თანმიმდევრობას ასე უფრო დავიცავთ.

პეტრე იმპერატორის ოჯახთან დაახლოებული პიროვნება იყო. ის მეთაურობდა ეგერთა ლეიბგვარდიის ბატალიონს, რომელსაც იმპერატორის და მისი ოჯახის დაცვა ევალებოდა. არასაომარ ვითარებაში პეტრე იმპერატორს თან ახლდა როგორც აგარაკებზე, ისე საიმპერატორო წვეულებებსა და ბალ-მასკარადებზე.

პეტრეს ცხოვრებაში დადგა მომენტი, როდესაც 18 წლის ეკატერინე სკავრონსკაიამ მისი გაცნობა მოისურვა და შუამოვლობა სთხოვა გრაფ ბალაშოვს, რომელიც დაახლოებული იყო გენერალთან. ბაგრატიონი ამ შემთხვევას თავს არიდებდა. ამის მიუხედავად, თავხედი თავადის ასული მივიდა და უთხრა: „მამაც გენერალს არ შეჰფერის, სუსტ ქალიშვილს ზურგი უჩვენოს და გაიქცეს.“¹¹ პეტრე მოიხიბლა ქალიშვილის პირდაპირობით და მათ შორის სასიყვარულო სიმი გაიბა, თუმცა თავადის ქალი არც ისე მგრძობიარე და ნაზი აღმოჩნდა, როგორც თავს აჩვენებდა.

გაჭიანურებული ქორწინების ამბავმა იმპერატორის ყურამდეც

¹¹ ა. ჟილინი, „კუტუზოვი“, თბ., 1956, გვ. 87.

მიაღწია და ჯვრისწერის საიდუმლოს შესრულება, აღდგომის მძიმე მარხვაში ბრძანა, მიუხედავად იმისა, რომ მღვდელი და თავად გენერალიც უარზე იყვნენ. საბოლოოდ, ჯვრისწერა შესრულდა 1800 წლის 14 სექტემბერს, საიმპერატორო კარის მიქაელ მთავარანგელოზის სახელობის ტაძარში და სიძის მეჯვარე გახლდათ თავად რუსეთის იმპერატორი პავლე პირველი.¹²

ქორწინება კრახით დასრულდა, ვინაიდან ერთი შეხედვით მოკრძალებული პატარძალი მხოლოდ დროსტარებასა და გართობაზე ფიქრობდა. ამას დაემატა ბაგრატიონის ორი პირადი ტრაგედია. 1800 წლის მაისში 69 წლის ასაკში გარდაიცვალა მისი მასწავლებელი და უფროსი მეგობარი ალექსანდრე სუგოროვი, ხოლო 1801 წელს მოკლეს იმპერატორი პავლე პირველი. გულაცრუებული მხედართმთავარი უმეტეს დროს ან ჯარში ატარებდა, ან საომარ ველზე.

1805 წლის აპრილში შეიკრა რიგით მესამე კოალიცია ნაპოლეონის საფრანგეთის წინააღმდეგ. არმია ისევ რუსეთს და ავსტრიას გამოჰყავდათ, ინგლისი კი მას ფინანსურად უზრუველჰყოფდა. თუმცა მანამდე, სანამ გენერალი კუტუზოვი თავის არმიას გენერალ მაკის არმიას შეურთებდა, ნაპოლეონმა ავსტრიელებს შეუტია და ქალაქ ულმთან ისე დაამარცხა, რომ 21 ოქტომბერს ავსტრიელებმა კაპიტულაციას მოაწერეს ხელი. როდესაც ეს ამბავი კუტუზოვმა შეიტყო, მან გადაწყვიტა სწრაფი უკან დახევით ეშველა თავისთვის და არმია მდინარე დუნაის მეორე მხარეს გადაეყვანა. გზაში მას გენერალ მაკის არმიიდან გადარჩენილი ავსტრიელებიც შეუერთდნენ გენერალ კინმაიერის მეთაურობით. კუტუზოვის გეგმა დუნაის გადალახვის შემდეგ არმიის გენერალ ფ. ბუკსგევდენის კორპუსთან შეერთებას ითვალისწინებდა.

რუსეთის არმია უკან დახევას ცდილობდა საარიერგარდო ბრძოლებით, რომელსაც ბაგრატიონი სარდლობდა. უკან დახვევისას, არიერგარდმა მტრის შესაჩერებლად მდინარე ენსი გადალახა და ხიდები გადაწვა. თუმცა ბრძოლა არ შეწყვეტილა. ავსტრიის ქალაქ ამშტეტენტან არიერგარდს შეუტოვს, მაგრამ გენერალ მილორადოვიჩის დახმარებით ბაგრატიონმა გამარჯვებას მიაღწია.

ვენის აღების შემდეგ, იმავე წლის 15 ნოემბერს, მარშალ იოაჰიმ მიურატის შენაერთმა მდინარე დუნაი გადმოლახა და შეეცადა, რუსეთის არმიისათვის უკან დასახევი გზები მოეჭრა. მის შესაჩერებლად ბაგრატიონის არიერგარდი გაემართა, თუმცა მიურატს ეგონა,

¹² გენერალი დ. დავიდოვი, „სამხედრო ჩანაწერები“, მოსკოვი, 1897, გვ. 34.

რუსეთი მთელი არმიით გამოდიოდა და მოლაპარაკება გააჩაღა. ნაპოლეონი მიხვდა მიურატის დაბნეულობას და წინსვლა უბრძანა. ბრძოლა მიმდინარეობდა ქალაქ შენგრაბენტთან. ალყაში მოქცეულმა ბაგრატიონმა გაარღვია ჩაკეტილი სივრცე და სამშვიდობოს გავიდა, რასაც ნაპოლეონის მხრიდან ბრძოლის შეწყვეტის შესახებ ბრძანება მოჰყვა.

კუტუზოვმა მიწერა იმპერატორს: „მოწინააღმდეგემ ალყა შემოარტყა ბაგრატიონს იმგვარად, რომ მისი კორპუსის განადგურება გარდაუვალი იყო, თავად ბაგრატიონი მამაცურად ებრძოდა თავისი 6 000 მეომრით 30 000 მეტ კაცს, გეგმაზომიერად დაიხია უკან და შემოუერთდა მთავარ არმიას, რამაც რუსული არმია განადგურებისაგან იხსნა“.¹³

ამ ბრძოლაში გამოჩენილი მხედრული მამაცობისათვის პეტრე ბაგრატიონს ებოძა გენერალ-ლეიტანანტის სამხედრო ჩინი და დაჯილდოვდა მარი-ტერეზას ორდენის კომანდორის ჯვრით, რომელიც მიანიჭა ავსტრიის იმპერატორმა კარლ მეექვსემ (ეს ჯილდო ენიჭებოდა მხოლოდ ავსტრიელებს, გამონაკლისი დაუშვეს მხოლოდ ბაგრატიონზე), ხოლო არიერგარდის მებრძოლეს გადაეცათ სპეციალურად მათთვის დამზადებული სამკერდე ნიშნები წარწერით „ხუთი ოცდაათის წინააღმდეგ“.

ამის შემდეგ კუტუზოვის არმიას გენერალ ბუკსგევდენის კორპუსი შეუერთდა და მისმა რიცხვმა დაახლოებით 85 000-ს მიაღწია. ბაგრატიონი სათავეში ავანგარდს ასეთ ვითარებაში ჩაუდგა. 27 ნოემბერს დაიძრა გაერთიანებული არმია ნაპოლეონ ბონაპარტესთან შესარკინებლად. ბაგრატიონმა იმთავითვე დაიკავა ქალაქი ვიშაუ, ხოლო ქალაქ ოლმიუცში ჯარები გაერთიანდა, რომელთაც ალექსანდრე I და ფრანც II ჩაუდგნენ სათავეში. ამყმა იმპერატორებმა კუტუზოვის მიერ წარდგენილი გეგმა არ მოიწონეს და თავიანთი, უნიჭოდ შედგენილი გეგმით დაიწყეს საბრძოლო მოქმედება. მანამდე პეტრეს გააცნეს გეგმა და მან ერთმნიშვნელოვნად განაცხადა: „ჩვენ ამ ბრძოლას წავაგებთ“.¹⁴

1805 წლის 2 დეკემბერს¹⁵ სოფელ აუსტერლიცთან გაიმართა ბრძოლა იმპერატორების გეგმის მიხედვით (იგივე ვეიროტერის გეგმა).

¹³ ი. როსტუნოვი, ბაგრატიონი, მოსკოვი, 1937, გვ. 51.

¹⁴ ს. ბორისოვი, ბაგრატიონი. თითქმის ეს ფრაზა გამოიყენა ლევ ტოლსტოიმ თავის ნაწარმოებში „ომი და მშვიდობა“.

¹⁵ თარიღები ყველგან ნაჩვენებია ძველი სტილით, როგორც ეს მითითებულია რუსეთის ომების ისტორიის ენციკლოპედიურ გამოცემაში, მოსკოვი, 1902.

ბაგრატიონს ჩაბარებული ჰქონდა არმიის მარჯვენა ფლანგი. მის განკარგულებაში იყო 13 000 მეომარი (არის წყაროები, რომლებიც 14 და ზოგჯერ 15 ათასსაც ასახელებენ). მის წინ განლაგებული იყო გენერლების, მიურატისა და ლანის საჯარისო შენაერთები. ნაპოლეონმა ისარგებლა „ვეიროტერის“ აბსურდული გეგმით და სრულიად მარტივი სვლებით მოიგო ბრძოლა. ერთადერთი შენაერთი, რომელიც არ დაშლილა და ბრძოლის ველიდან არ გაქცეულა, გენერალ ბაგრატიონის ნაწილი იყო. როგორც ეს უმეტესად ხდება, იმპერატორებმა გაქცევით უშველეს თავს.

მესამე კოალიციური ომი ფრანგების გამარჯვებით დასრულდა, რასაც რუსეთის იმპერატორის გაღიზიანება და სადამსჯელო ღონისძიებების განხორციელება მოჰყვა, მათ შორის კუტუზოვიც დაისაჯა. ერთადერთი, ვისაც აუსტერლიცის ომის გმირი ეწოდა, ბაგრატიონი იყო, იგი დააჯილდოვეს წმიდა გიორგის მეორე ხარისხის ორდენით.¹⁶ ამ ბრძოლამ განსაზღვრა ბაგრატიონის უდიდესი ავტორიტეტი მთელს რუსეთსა და აღმოსავლეთ ევროპაში.

1806 წელს რუსეთმა, ინგლისმა, პრუსიამ და შვედეთმა შექმნეს კიდევ ერთი, რიგით მეოთხე კოალიცია. როგორც უკვე არაერთხელ აღვნიშნეთ, ჯარები საბრძოლველად გამოჰყავდა რუსეთს, მეკავშირედ პრუსია გამოვიდა. ფინანსურ უზრუნველყოფას ინგლისი ახორციელებდა. მოქმედებათა დაწყებამდე ნაპოლეონი პრუსიაში შეიჭრა 170 000-იანი არმიით, რომელიც გაანადგურა გერმანიის ქალაქ ენასთან მომხდარი ბრძოლის დროს; იქიდან კი ბერლინისკენ გაემშურა და უომრად ჩაიგდო ხელში.

იმავე წელს ფრანგები პოლონეთში შევიდნენ. საომრად მზად იყვნენ გენერლების, ბუკსგევდენისა და ბენიგსგენის ნაწილები, რომელთა საერთო რაოდენობამ 135 000 გადააჭარბა. ნაწილებს ხნიერი გენერალი კამენსკი ხელმძღვანელობდა, რომელმაც არმია უმაღლვე დატოვა, ვინაიდან მიხვდა თავის ფიზიკურ უძლურებას. ის ჩაანაცვლეს უნიჭო ბენიგსგენით, ხოლო მას შემდეგ, რაც მისი შეცდომები ცხადი გახდა, ავანგარდის მეთაურად გენერალი ბაგრატიონი განამწესეს. მიმდინარე ბრძოლებისას პინა ხან ბაგრატიონის, ხან კიდევ ფრანგების მხარეს იხრებოდა. რომ არა მრავალი უნიჭო სარდალი და მათი მოქმედება, ბაგრატიონი უფრო მალე მიაღწევდა სასურველ შედეგს. ბაგრატიონის არმიამ გაათავისუფლა ფრანგების

¹⁶ მ. ბოგდანოვიჩი, ისტორია რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე პირველისა, რუსეთი და მისი დრო, მოსკოვი, 1869, გვ. 81.

მიერ დაკავებული ქალაქი ეილაუ (ზოგან პროისიშ-აილაუ, რუსეთი, კალინინგრადის ოლქი), რომელსაც 1947 წლის 7 სექტემბერს ბაგრატიონოვსკი ეწოდა.

ეილაუს ბრძოლის დროს გაიცა მოღალატური ბრძანება უკან დახევის შესახებ, რომელმაც გადაწყვიტა ბრძოლის შემდგომი ბედი. საერთოდ, ბენიგსგენმა არაერთი შეცდომა დაუშვა, რასაც მოჰყვა უკანდახევა, ჯარების არასწორი განლაგება, უყურადღებობა, თვითნებობა. მარცხი გარდაუვალი აღმოჩნდა, 1807 წლის ივლისში ქალაქ ტილზიტში ზავი დაიდო, რომელმაც ვერ შეძლო მხარეების დაზავება. სამაგიეროდ, უარყოფითი შედეგები უზვად მოიტანა, რამაც შედეგად რუსეთის მოსახლეობაში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გაფართოების და, შესაბამისად, რუსეთ-საფრანგეთის ურთიერთობის კარგა ხნით ისევ ჩინში მოქცევა მოიტანა.

მეოთხე კოალიციის სახელით ცნობილი ომის შემდეგ ბაგრატიონი ერთხანს პეტერბურგში ისვენებდა, მაგრამ რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე პირველმა შვედეთის წინააღმდეგ ომი დაიწყო. არმიას მთავარსარდლობდა გენერალი ბუკსგევდენი, რომელიც თებერვლის ბოლოს ფინეთში შეიჭრა. ბაგრატიონის 21-ე დივიზიამ, 26 გრადუსი ყინვის მიუხედავად, წარმატებით გადალახა საშიში გზები და მარტის 10-სათვის დაიკავა ფინეთის ქალაქები — ტავასტჰუსი, აბო და ტამერფორსი. შემდეგ აიღო ქალაქი ბეირნებორგი, მაგრამ წინსვლაში უნიჭო მხედართმთავარმა შეუშალა ხელი. რასაც დაემატა ბაგრატიონის ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაართულება და ამიტომ მან სექტემბრამდე ტაიმ-აუტი აიღო.

წინა მხედართმთავარს კიდევ უფრო უნიათო ჩაენაცვლა. კარლ კნორინგმა ყველასთან შეუთანხმებლად დაიწყო სვლა ქალაქ სტოკჰოლმისაკენ. თუმცა ეს ძალიან სახიფათო იყო, რადგან გადასალახი იყო ბოტნიის ყურე (ბალტიის ზღვაში). ამის მიუხედავად, ბაგრატიონმა 17 000 მეომრით ღირსეულად გადალახა ყურე და დაიკავა ალანდის კუნძულები (ყოფილი პრინცესას კუნძულები, ფინეთის არქიპელაგთან ახლოს). სტოკჰოლმისაკენ მიმავალ გზაზე შეიტყვეს, რომ შვედეთში დაიდო ფრიდრიხსგამის ზავი, ხოლო რუსეთში დაბრუნებულ რუსეთ-შვედეთის ომის მთავარ გმირს ინფანტერიის გენერლის სამხედრო ჩინი ებოძა.

გარკვეული დროით შეისვენა ბაგრატიონმა, მაგრამ პეტერბურგში მას დახვდა მეუღლის აუარებელი ვალები. ეკატერინეს თავხედობა იქამდეც კი მივიდა, რომ ვალების აღება მეუღლეს დააბრა-

ლა და მაღალ საზოგადოებაში მისი სახელი შებღალდა. ჩვენთვის არ არის ცნობილი, განქორწინება შედგა თუ არა, მაგრამ როგორც ეკატერინეს რწმუნებული ვ. ბოგოლიუბოვი იგონებს: „პეტრე იყო უაღრესად მოკრძალებული, თავმდაბალი და ასეთი ცოლი მას არ შეეფერებოდა“¹⁷.

ეკატერინეზე გულაცრუებულმა პეტრემ თითქოს ნავთსაყუდელი ჰპოვა ალექსანდრე პირველის დასთან, მაგრამ ეს რომანიც კრახით დასრულდა. ეკატერინე (ესეც ბედის ირონია) ჯერ ავსტრიის პრინც ფილიპე მეორეზე უნდა დაქორწინებულიყო, რაც არ შედგა, მაგრამ იგი დააქორწინეს ედიმბურგის უფლისწულ გეორგიზე, რომელიც რუსეთის არმიის გენერელ-მაიორი იყო. ამის მიუხედავად, ეკატერინესა და პეტრეს შორის რაღაც სიმი მაინც ირხეოდა, რაც არ გამოჰპარვია იმპერატორს და მან პრევენციულ ღონისძიებას მიმართა — პეტრე ოსმალეთის წინააღმდეგ საბრძოლველად გააგზავნა, რამაც ამ ორი ადამიანის ბედი საბოლოოდ გადაწყვიტა.

რუსეთ-ოსმალეთის 1806-1812 წლების ომი გამოწვეული იყო ოსმალეთის რევანშისტული პოლიტიკით. კონტანტინეპოლში მიიხრეკნენ, რომ რადგან რუსეთი 1804 წელს ირანთან ომობდა, ხოლო 1805 წელს საფრანგეთთან, ოსმალეთი ადვილად შეძლებდა საქართველოს დაპატრონებას და შავიზღვისპირეთში თავისი ჰეგემონიის დამყარებას. 1806 წლის 21 ნოემბერს რუსეთის 40 000-იანმა არმიამ გენერალ მიხელსონის მთავარსარდლობით მდინარე დნესტრი გადალახა და დუნაის სამთავროები დაიკავა. 18 დეკემბერს ოსმალეთმა რუსეთს ომი ოფიციალურად გამოუცხადა. საომარი მოქმედებები გაიშალა დუნაიზე და ამიერკავკასიაში, ხოლო პარალელურად რუსეთის არმიამ ათონთან ბრძოლაში დაამარცხა ოსმალთა ფლოტი.

1807 წლის მიწურულს მთავარსარდალი ი. მიხელსონი გარდაიცვალა, მის ნაცვლად დაინიშნა ა. პროზოროვსკი, რომელიც ასევე მალე, 1809 წელს გარდაიცვალა. იმავე წლის 11 აგვისტოდან არმიას მთავარსარდლობდა პეტრე ბაგრატიონი. 17 სექტემბერს რუსეთის საჯარისო ნაწილებმა იერიში მიიტანეს რასევატის ციხე-სიმაგრეზე, რომელიც აიღეს კიდევ. რასაც მოჰყვა ბაგრატიონის დაჯილდოვება წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის უმაღლესი ორდენით.

გარკვეულ მომენტში ბაგრატიონის ნაწილებმა ქალაქ ტარაციტასთან მარცხი იწვნინეს. იგი შეეცადა, განახლებული ძალებით კვლავ დაეწყო შეტევა, მაგრამ გაბრაზებულმა იმპერატორმა, 1810

¹⁷ ბ. გრიბანოვი, „ბაგრატიონი პეტერბურგში“, მოსკოვი, 1976, გვ. 67.

წლის თებერვალში პეტრე გაანთავისუფლა არმიის მთავარსარდლობიდან და მოლდავეთის არმია ჩააბარა, მისი ადგილი კი გენერალმა კამენსკიმ დაიკავა.

1812 წლისათვის საფრანგეთსა და რუსეთს შორის ისედაც გართულებული ვითარება კიდევ უფრო დაიძაბა. ბონაპარტემ პრუსიას ავსტრიასთან ხელშეკრულება დადო, რომლის მიხედვით მათი არმიები ნაპოლეონის განკარგულებაში გადავიდნენ. რუსეთს კი მხარს უჭერდა ინგლისი, ესპანეთი და შვედეთი. იმპერატორმა ალექსანდრე პირველმა ბაგრატიონი დანიშნა პოდოლსკის არმიის მთავარსარდლად. მან შეადგინა სამოქმედო გეგმა, რომლის მიზანი იყო შეტევითი მოქმედებების რადიკალური განხორციელება და, შესაბამისად, საფრანგეთის მოკავშირეების — ავსტრიის, პრუსიისა და პოლონეთის — ჩამოცილება. იმპერატორმა მხარი არ დაუჭირა ბაგრატიონის გეგმას და უპირატესობა გენერალ ფულეს ინიციატივას მიანიჭა.

24 ივნისს ნაპოლეონმა 600 000 ჯარისკაცისაგან შემდგარი არმიით, მოულოდნელად, ომის გამოუცხადებლად გადალახა მდინარე ნემანი და გენერალ ფულეს გეგმის მიხედვით წარმოებული ანტი-რუსული საომარი მოქმედებები უმაღლვე მოიგო, რამაც სამარცხვინო დამარცხება აგემა ალექსანდრე იმპერატორსა და მთელს რუსეთს. 17 აგვისტოს ნაპოლეონმა იერიში მიიტანა სმოლენსკზე. ქალაქს იცავდა დასავლეთის პირველი არმია, ბაგრატიონის არმია კი მოსკოვისკენ მიმავალ გზას აკონტროლებდა, რათა მტრისთვის დედაქალაქში შესვლის საშუალება არ მიეცა. ბარკლაი-დე-ტოლიმ თავიდან მტერს ქალაქი არ დაუთმო, თუმცა მეორე დღეს სმოლენსკი მტრის ხელში აღმოჩნდა, რამაც ბაგრატიონისა და ბარკლაი-დე-ტოლის ურთიერთობა უფრო დაძაბა. რასაც მოჰყვა დე-ტოლის დაუყოვნებლივ დათხოვა თანამდებობიდან, რომელიც კუტუზოვმა ჩაანაცვლა. მ. კუტუზოვმა ნაპოლეონის წინააღმდეგ საბრძოლველად აირჩია ბოროდინოს ველი. სადაც ძალები ასე გადანაწილდა: რუსები — 120 000 ჯარისკაცი და 640 ზარბაზანი, ფრანგები — 130 000 ჯარისკაცი და 587 ზარბაზანი. ბაგრატიონს ჩააბარეს მარცხენა ფლანგი. მოულოდნელად ნაპოლეონის სიძემ, ფრანგმა მარშალმა და ნეაპოლის მეფემ (1808-1815 წწ.) იოაჰიმ მიურატმა დაიწყო შეტევა და შევარდინოს რედუტიც (ტრაპეციის ფორმის მიწაყრილი) დაიკავა, თუმცა ბაგრატიონმა ბრძოლაში თავი გამოიჩინა და რედუტი უკან დაიბრუნა. თუმცა კუტუზოვის მოულოდნელმა განკარგულებამ ბაგრატიონი უკან დააბრუნა და შესაბამისად შევარდინო ფრანგებს დაუთმეს.

7 სექტემბერს ფრანგებმა საარტილერიო ცეცხლი გაუხსნეს რუსების მარცხენა ფრთას, რომელსაც ბაგრატიონი ხელმძღვანელობდა. დაახლოებით 100 ზარბაზანი იყო იერიშზე გადასული. სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა მიმდინარეობდა ყველა მიმართულებით. ვორონცოვის (შემდეგ კავკასიის მეფისნაცვალი) ფლანგს უტევედა გენერლების, დეზესა და კომპანის დივიზიები, გადალახეს ეგერთა პოზიციები და ბაგრატიონის ფლემებში* შეაღწიეს. მაგრამ ეგერების თავგანწირული ბრძოლის კვალდაკვალ უკან დაიხიეს. ბრძოლა მეტად დაძაბულსა და დაუნდობელ ვითარებაში მიმდინარეობდა, დაიჭრნენ კომპანი და დეზე, მარშალმა დავემ კონტუზია მიიღო.

მესამე შეტევისათვის ნაპოლეონმა შემტევი ჯარები გააძლიერა, მათი უმთავრესი სამიზნე სწორედ ბაგრატიონის ფლემები იყო. ამ ბრძოლაში დაიჭრნენ კუტუზოვი და ვორონცოვი. რუსები არ მოერიდნენ ნაპოლეონის ასეთ გააფთრებას და კონტრშეტევა განახორციელეს. ფლემები მონაცვლეობით ხან მტრის, ხან კიდევ ბაგრატიონის ხელში იყო. 11 საათისათვის ნაპოლეონმა 45 000 ქვეითითა და კავალერიით და 410 ქვემეხით მეოთხე იერიში დაიწყო. ბაგრატიონი მიხვდა რა ძალთა მკვეთრ სხვაობას, უმაღლესად შეტევაზე 20 ათასი მეომრით, რომელსაც, ომის კანონების საწინააღმდეგოდ, თავად ჩაუდგა სათავეში. ბრძოლის შუაგულში ფრანგებმა ხიშტებით დაიწყეს ბრძოლა, რომელიც 1 საათი გაგრძელდა. რუსებმა უპირატესობა მოიპოვეს. მაგრამ მოხდა ის, რამაც საგონებელსა და შოკში ჩააგდო მთელი არმია. მტრისგან ზარბაზნის ყუმბარის ნახსლეტით ბაგრატიონი მარჯვენა ქვემო კიდურის წვივში დაიჭრა (დეტალებზე ცოტა ქვემოთ) და ბრძოლას გამოეთიშა, მიუხედავად იმისა, რომ გონების დაკარგვამდე მამაცურად იბრძოდა. ამ ტრაგიკულმა ფაქტმა გადაწყვიტა ბოროდინოს ბრძოლის ბედი. ჯარებმა უკან დახევა დაიწყეს. დაჭრილი და ღონემიხდილი ბაგრატიონი სოფელ სიმში გადაიყვანეს.

აკადემიკოსი ტარლე წერდა: „ბაგრატიონის ასეთმა მდგომარეობამ საგონებელში ჩააგდო გენერალიტეტი და ჯარისკაცები. ეს იყო ბრძოლის ყველაზე კრიტიკული და საბედისწერო ეპიზოდი. გარდა იმისა, რომ არმიასა და ჯარისკაცებს უყვარდათ გენერალი, მათ სჯეროდათ მისი უძლეველობისა და სიმამაცის“.¹⁸

მხედართმთავარს მკურნალობას უწევდნენ სახელგანთქმული ექ-

¹⁸ კ.ტარლე, ნაპოლეონი, მოსკოვი 1941, გვ 91.

* ფლემი — საველე სიმაგრე ბლაგვი კუთხის ფორმისა (რედ).

იმები. თავად მთავარი ექიმი გოვოროვი არ ტოვებდა გენერალს. ერთ მომენტში მას ექიმებმა ფეხის ამბუტაციაც კი შესთავაზეს მისი მდგომარეობიდან გამომდინარე, რაზეც მკაცრი უარი მიიღეს. როდესაც ფრანგების მიერ მოსკოვის აღება შეიტყო, პეტრემ ხმამაღლა წარმოთქვა: „მშვიდობით, ჩემო პატივცემულო მეგობრებო! მე ვკვდები არა ჭრილობით, არამედ მოსკოვით“.

ამის მიუხედავად ის იმედებს არ ჰკარგავდა, მაგრამ მოხდა ის, რასაც არავინ ელოდა. მასში იფეთქა ქართულმა ჯიშმა და როდესაც შეიტყო, რომ მოსკოვზე ფრანგები ბატონობდნენ, ფეხზე წამოიჭრა და რამდენიმე მეტრი ჩქარი ნაბიჯებით ოთახში გაიარა, რამაც უკიდურესად დაამძიმა მისი მდგომარეობა და განგრენაც განუვითარდა.

ექიმი გოვოროვი არის უტყუარი მომსწრე ბაგრატიონის უკანასკნელი დღეებისა და მის მიერ დაწერილი პატარა ნაშრომი, რომელიც ქართულად 1990 წელს თარგმნა მზია გელაშვილმა, სავსებით ამომწურავად სცემს პასუხს ყველა კითხვას, თუ როგორი ადამიანი იყო რუსეთის არმიის ყველა დროის ყველაზე გამოჩენილი მხედართმთავარი. აქვე ვიტყვით, რომ გოვოროვმა გააცოცხლა ბაგრატიონი, რომელიც შეეწირა კეთილდღეობას და თავისუფლებას რუსეთისა, რომელიც უყვარდა.

„მე მივმართე: თავადო, თქვენო აღმატებულებავ, ასეთ დროს ხშირად ღმრთის მადლი სასწაულებრივად მოქმედებს სწეულზე, ამიტომ ხომ არ ინებებდით მღვდელი გვეხმო წმიდა ზიარების მისაღებად?“ ბაგრატიონმა მიპასუხა: „დიახ! კარგად მესმის, ეს რასაც ნიშნავს. მე მუდამ მართლმორწმუნე ქრისტიანი ვიყავი და უბრძანეთ, ახლავე მოიყვანონ მღვდელი (ამ პასუხში ნათლად ჩანს თავად ბაგრატიონის პიროვნება; მასშია წარმოჩენილი გულის უმაღლესი გრძნობიერება და დიდებული მართლმორწმუნე ქრისტიანის სული)“. „საღამოს 9 საათზე თავადმა ქრისტიანის ყველა უკანასკნელი ვალი პირნათლად მოიხადა. მეორე დღის პირველ საათზე იგი მშვიდად მიიცვალა“.

დაგვეთანხმებით, ეს ციტატა კომენტარს არ საჭიროებს. აქ სრულიად მკაფიოდ და ამაღლებულადაა გადმოცემული დიდი ადამიანის ცხოვრების უკანასკნელი დღეები. ამის მიუხედავად მაინც დავსძენთ, რომ პეტრე ბაგრატიონი იყო წმიდა ადამიანი, რომელიც რუსეთის ისტორიაში იყო მოვლენა და რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა რუსეთის არმიის ძლევა მოსილებას.

მისივე მკურნალი ექიმი განგარტი წერდა: „ჭრილობისაგან ის გრძნობდა სასტიკ ტკივილს, იტანჯებოდა შეტყევებით, მაგრამ მცი-

რეოდენი წუხილიც კი არ გამოუხატავს თავის ბედსა და ტანჯვაზე. ყველაფერს იტანდა, ისე როგორც ნამდვილი გმირი, არ ეშინოდა სიკვდილისა. მის მოახლოებას ისეთივე სიმშვიდით ელოდა, როგორც იტაცებდა იყო გააფთრებულ ბრძოლაში მას შეხვედროდა.“¹⁹

17 დღიანი უშედეგო მკურნალობის შემდეგ, 24 სექტემბერს პეტრე ბაგრატიონი გარდაიცვალა და 30 სექტემბერს მოკრძალებული პატივით მიაბარეს სიმის სასაფლაოს.

ბაგრატიონის თანამებრძოლისა და პირველი ადიუტანტის, გენერალ დენის დავიდოვის სურვილი იყო, რომ მისი ნეშტი ბოროდინოს ველზე გადაესვენებინათ, რაც 27 წლის შემდეგ, 1839 წელს განხორციელდა, თუმცა იდეის ავტორი ამას ვერ მოესწრო.

პეტრე ბაგრატიონის დამსახურება რუსეთის სახელმწიფოს წინაშე მის სიცოცხლეშივე არაერთგზის დაფასდა, ამაზე მეტყველებს ის ჩინ-მედლები, რომლებიც მანამდე არც ერთ არარუს (და იშვიათი გამონაკლისის გარდა, არც რუს) მაღალი რანგის სამხედრო მოღვაწეს არ მიუღია: „სარდინიელი წმიდანების მავრიკიოსისა და ლაზარეს პირველი ხარისხის ოქროს ორდენი“, „მარი-ტერეზას ოქროს ორდენი კომანდორის ჯვრით“, მალტის „წმიდა იოანე იერუსალიმელის ოქროს ორდენი ალმასებით“, „წმიდა ანას პირველი ხარისხის ოქროს ორდენი ბრილიანტებით“, „წმიდა ალექსანდრე ნეველის ოქროს ორდენი ალმასებით“ (ყველა 1799 წელს), „წმიდა გიორგის მეორე ხარისხის ორდენი“ (1806 წელი), პრუსიული „წითელი არწივის ოქროს ორდენი“ და პრუსიული „შავი არწივის ოქროს ორდენი“ (ორივე 1807 წელს, ეს ორდენები ენიჭებოდათ მხოლოდ პრუსიელებს და მხოლოდ ერთხელ დაუშვეს გამონაკლისი, ისიც გენერალ ბაგრატიონის გამო), „წმიდა ვლადიმერის პირველი ხარისხის ოქროს ორდენი“, (1808 წელი), „წმიდა ანდრია პირველწოდებულის ოქროს ორდენი“ (1809 წელი, ეს ორდენი სპეციალურად დამზადდა და რუსეთის სამხედრო მოღვაწეებიდან მიენიჭა მხოლოდ ბაგრატიონს), „ოქროს დაშნა მხედრული სიმამაცისათვის“ ალმასებითა და ბრილიანტით (1810 წელი, გადაეცა იმპერატორისაგან და როგორც ისტორიკოსები აღნიშნავენ, ეს იყო პირველი და უკანასკნელი უძვირფასესი საჩუქარი ბოძებული უშუალოდ იმპერატორისაგან).

იმპერატორმა პავლემ და იმპერატორმა ალექსანდრემ უბოძეს ქალაქი და რამდენიმე სოფელი, რაზეც ბაგრატიონმა მადლობა შესწირა მათ, მაგრამ უარი განაცხადა, რაც მის კეთილშობილურ ბუნებასა

¹⁹ ბ. გრიბანოვი, ბაგრატიონი პეტერბურგში, მოსკოვი. 1979, გვ. 200.

და სულიერებაზე მეტყველებს.

200 წლის წინ რუსეთი გამოეთხოვა თავის ყველაზე ახალგაზრდა, ერთგულ, ძლიერსა და უნიჭიერეს გენერალს და მხედართმთავარს, თავის მამაც და გულწრფელ მეომარს, გონიერ და გონებაგამჭრიახ სამხედრო მოღვაწეს, რუსეთის არმიის რეფორმატორსა და ორგანიზატორს.

200 წლის წინ მთელი ევროპა შეძრა ამ ტრაგედიამ, ხოლო ნაპოლეონს ათქმევინა: „მე მეშინოდა ბაგრატიონის, მისი სიკვდილით რუსეთის არმიას დედაბოძი წაექცა“. ამის მიუხედავად, გმირული სულით აღვსილმა რუსეთის არმიამ საბოლოოდ მაინც შეძლო და დაამარცხა ნაპოლეონი, ხოლო ამ დიად გამარჯვებაში ლომის წილი სწორედ ბაგრატიონს მიუძღვის.

სულით და გულით ქართველმა, ბაგრატიონთა დინასტიის ღირსეულმა შთამომავალმა, თავადმა პეტრე ბაგრატიონმა თავისი სიცოცხლე ანაცვალა რუსეთის ძლიერებას, რაც გამარჯვების ერთ-ერთ ძირითად პირობად მიაჩნდა იმ ბრძოლაშიც, რომელსაც მისი პატარა სამშობლო მთელი თავისი არსებობის განმავლობაში აწარმოებდა.

